

EEN "STAPELTROMPET" UIT ALPHEN AAN DEN RIJN

door Peter van Hout

Inleiding

In oktober 1984 werd tijdens het vernieuwen van een kademuur, langs de Kromme Aar in Alphen aan den Rijn, bedrijfsafval gevonden van de pijpenmakerij van Philip Hoogenboom en Magtelt Hoogstraten (1). Beide pijpenmakers werkten in Alphen aan den Rijn omstreeks 1750 (2).

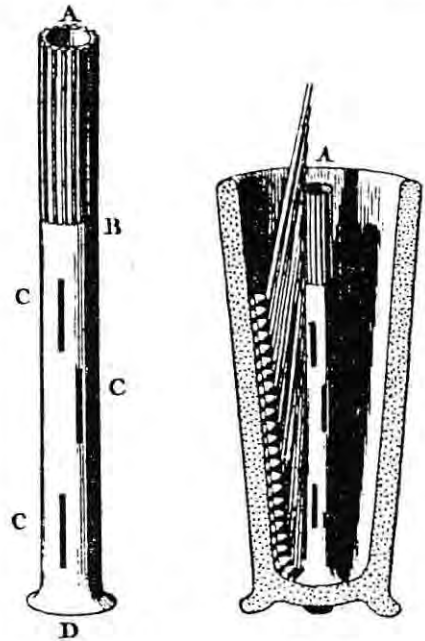
Naast de aangetroffen pijpen werden ook vele fragmenten gevonden van het pijpenmakers bedrijfsaardewerk. Hieronder bevindt zich een trompetfragment van een type dat tot nu toe niet eerder was aangetroffen.

De trompet

Het is bekend (3) dat in de pijpennijverheid gebruik werd gemaakt van een vuurvaste standaard. Deze standaard, die men trompet noemde, werd als steun gebruikt in de pijpenpot voor de nog te bakken kleipijpen.

In een technische verhandeling over de pijpennijverheid uit 1771, wordt er door Duhamel du Monceau (4) het volgende over geschreven en afgebeeld (5):

'Deze standaard is een cilindervormige aarden buis met een diameter van 2-3 duim (6) (5,2-7,8 cm) overal, uitgezonderd bij zijn ondereinde D, waar hij zich wat verbreed om hem meer standvlak te geven, wat hem de vorm geeft van een trompet, en men noemt hem dan ook een trompet (afb.1a). De hoogte van A tot D is twee voet (7) (56 cm). Hij is bovenaan gecanneleerd om te zorgen dat de ertegenaan gezette pijpen er niet afglijden (afb.1b). Bij C.C.C. is hij met gaten doorboord, in het vervolg zullen wij over het doel hiervan spreken. Men plaatst de standaard in het midden van de pot en men rang-

afb. 1a

afb. 1b

schikt de pijpen rondom de top met de kop naar beneden totdat ze ongeveer één voet (28 cm) boven de pot uitsteken. Vervolgens giet men door de opening A van de standaard gebakken en tot poeder gemaakte pijpaaarde die men met een fijne zeef gezeefd heeft om te voorkomen dat te grote korrels niet door de gaten van de standaard gaan. Doordat dit soort van zand zich helemaal verspreidt in alle holten tussen de pijpen, en de pot helemaal vult, geeft het hun ondersteuning en verhindert dat ze krom trekken tijdens het bakken'.

In Gouda (8) worden regelmatig trompetfragmenten gevonden van het type zoals hierboven beschreven en afgebeeld. Daarnaast worden in Gouda ook fragmenten van een ander soort trompet aangetroffen. Deze trompet bestaat ook uit een cilindervormige standaard maar zonder gaten. Bovenaan de standaard werd een losse gecanneleerde cylinder geplaatst (afb.2).

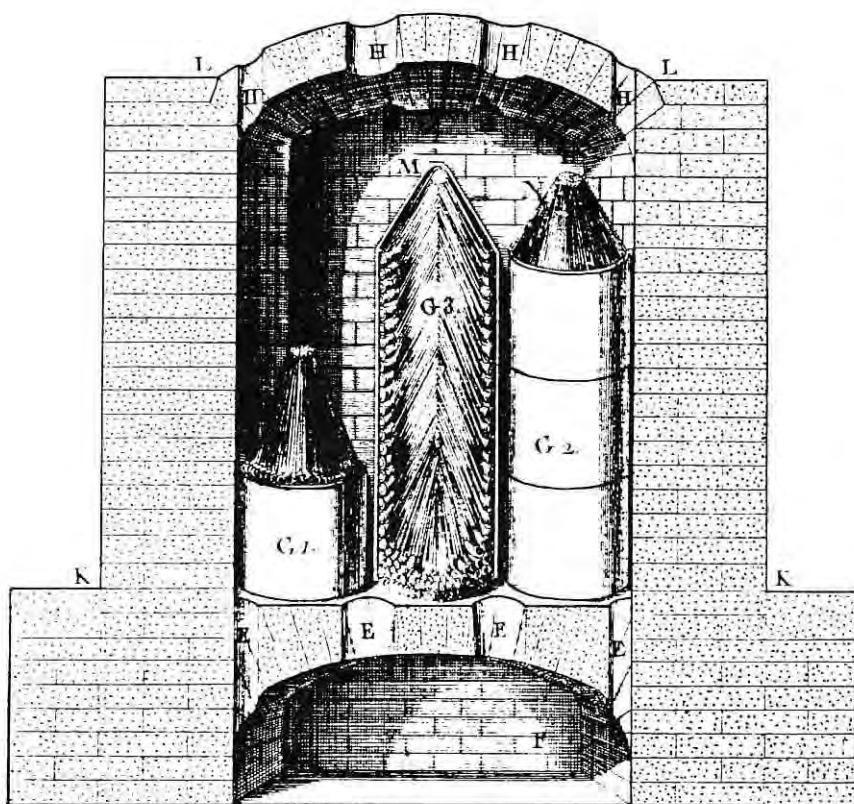

Afb.2 Historische opname van ca. 1898. Links tegen een pijpenpot staat een trompet. Coll. Pijpenkabinet, Leiden.

De "stapeltrompet"

In Alphen aan den Rijn is naast beide genoemde typen trompet (2) ook een fragment gevonden van een "stapeltrompet". Hierover is het volgende door Duhamel du Monceau geschreven en afgebeeld (9):

'Men begint met een cassette, zoals G (afb.3), te plaatsen op het gewelf van het stookruim. Daarna zet men in het midden van de cassette een standaard. Men vult deze cassette met pijpen en naarmate de pijpenpyramide groeit voegt men er een standaard bij. Deze is verbonden door middel van een ijzeren pen aan de eerste. Als de pijpenpyramide boven de cassette uitkomt, zoals men bij G 1. ziet, plaatst men een tweede cassette, die men goed vastkit, op de eerste. Wanneer men deze tweede cassette gevuld heeft met pijpen voegt men een derde toe en de stapel is klaar zoals men ziet bij G.2.'

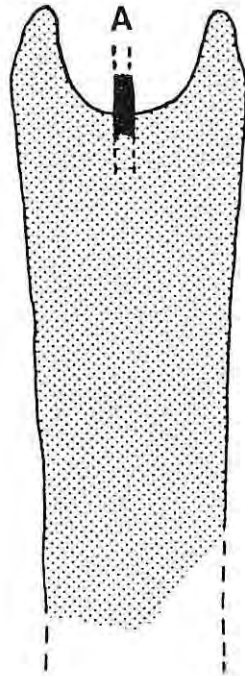
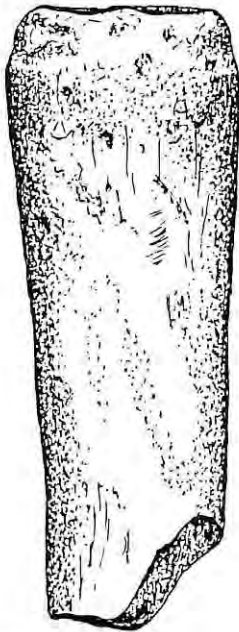
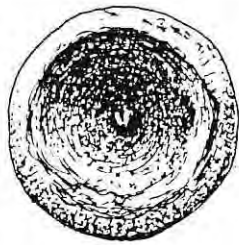

Afb. 3

Het fragment is, net als alle eerdere aangetroffen trompet-fragmenten, gemaakt van een witbakkende klei (afb.4). Duidelijk is het fragment van de ijzeren pen te zien waarmee de trompetten met elkaar verbonden werden (A). In Alphen aan den Rijn zijn tot nu toe geen fragmenten gevonden van de door Duhamel du Monceau genoemde cassetten (2). Wel zijn er fragmenten gevonden van pijpenpotten (1).

Uit de vondsten zou men tot nu toe af kunnen leiden dat men omstreeks 1750 in Alphen aan den Rijn naast de gewone trompet ook de "stapeltrompet" in de pijpenpot gebruikte.

Hierbij bedank ik de hr. J. van der Meulen voor de informatie en het inbruik lenen van het materiaal uit Alphen aan den Rijn. Verder gaat mijn dank uit naar mw. M. Zeedijk, I. Isings

Afb. 4

en A. Voskuilen voor hun bijdrage en naar de hr. H. Brinkerink voor het tekenwerk.

Noten:

1. Meulen, J. van der, De "Gouwenaars" van Alphen aan den Rijn (in druk).
2. Vriendelijke mededeling van J. van der Meulen.
3. Bijvoorbeeld het artikel "Nijverheid" (1908) her-gepubliceerd in P.K.N. nr.32, 1986
4. M. Duhamel du Monceau, L'Art de faire les pipes à fumer le tabac, Paris 1771. Koninklijke Bibliotheek, Den Haag. Boeknr. 95.B.15
5. Zie noot 4: blz. 29-30, plaat IX
6. Één duim is 26 mm
7. Één voet is ca. 28 cm
8. Tentoonstelling "Recente vondsten van de pijpenmakersnijverheid in Gouda", Stedelijk Museum te Gouda van 5/10 tot 10/11 1985.
9. Zie noot 4: blz. 28, plaat XI

TENTOONSTELLING: 'Vier eeuwen roken'

De tentoonstelling is gedurende de periode 5 april tot 28 september in het Volkskundemuseum, Gildekamerstraat 2 -6 te Antwerpen, te bezichtigen.

De tentoongestelde voorwerpen zijn in hoofdzaak afkomstig uit de Antwerpse musea en van het Sinjoren Pijpeniersgilde.

Literatuur: Catalogus behorende bij de tentoonstelling 'Vier eeuwen roken'. Verkrijgbaar bij het Volkskundemuseum. Prijs 180 Bfr.

OPROEP: Wie bezit doorrokers met een afbeelding van een vliegtuig op de ketel?

Gaarne melden bij Fred Tymstra, Zilvermeeuwplantsoen 21, 1131 MG Volendam, tel: 02993 - 64206

NIEUWE LITERATUUR

Behrens, H., H. Frickert: Mit vollem Genuss Pfeife rauchen. Falken-Verlag, Niedernhausen, 1985. ISBN 3-8068-4227-2

Casperek, G., Hill, S., Hufnagel, W., Pollner, O.: Von der Leidenschaft des Pfeiferauchens. Das neue Tabakskollegium. Univers UVB Verlag GmbH, Bielefeld, 1984. ISBN 3-920028-77-5

Libert, L.: Von Tabak, Dosen und Pfeifen. Prisma Verlag Gütersloh, 1984. ISBN 3-570-09355-7